

ПРО ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНУ РОБОТУ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ «СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗНЗ»

І. О. Калініченко

Представлено основні результати теоретико-аналітичного етапу дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з проблеми створення соціально-педагогічних умов у СЗНЗ № 40 м. Полтави для самореалізації учнів із порушеннями зорового аналізатора. Визначено алгоритм оптимізації навчально-виховного процесу для дітей зі зниженим зором, які мають достатній та високий рівень успішності, з урахуванням фізичного та соціального чинників розвитку.

Ключові слова: самореалізація особистості, діти з порушеннями зору, комплекс соціально-педагогічних умов, алгоритм оптимізації навчально-виховного процесу

Калиниченко И. А. Об опытно-экспериментальной работе регионального уровня «Создание социально-педагогических условий для самореализации учащихся специального ОУЗ»

Представлены основные результаты теоретико-аналитического этапа опытно-экспериментальной работы регионального уровня по проблеме создания социально-педагогических условий в СОУЗ № 40 г. Полтавы для самореализации учащихся с нарушениями зрительного анализатора. Определен алгоритм оптимизации учебно-воспитательного процесса для детей с пониженным зрением, которые имеют достаточный и высокий уровень успешности, с учетом физического и социального факторов развития.

Ключевые слова: самореализация, дети с нарушениями зрения, опытно-экспериментальная работа, теоретико-аналитический этап.

Kalinichenko I. O. About Implementation Of Regional-Level Pilot Testing On “Creation Of Social And Educational Conditions For Self-Actualization Of Pupils In Special Educational Institutions”

This paper presents the results of the first (theoretical and analytical) stage of the school-based research work in the problem of the development of social and educational conditions for self-realization of the students with visual impairment in Poltava special secondary school N40. Steps of the optimization of educational process for children with mall vision, those have good and high levels of academic assessments with paying into account physical and social factors of the development was written.

Keywords: self-actualization, children with visual impairments, pilot testing, theoretical and analytical stage.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Упродовж багатьох років державна політика України стосовно дітей із порушеннями зору постійно змінювалася – від звичайного догляду за ними до створення умов для отримання освіти й набуття спеціальності, соціальної реабілітації.

У Полтавській області станом на 2014–2015 н. р. нараховується 7 014 дітей із порушеннями зору, або 4 % загальної кількості дітей віком від 0 до 18 років. Ця категорія дітей має обмеження у сприйманні навколишнього

світу, що зумовлює недостатнє опанування ними життєвих умінь і навичок, невміння адаптуватися в суспільстві, неможливість використовувати особистісні ресурси для розв’язання життєвих завдань. Діти з патологією зору мають особливі потреби щодо організації освітнього процесу з урахуванням їх готовності до навчання, стану здоров’я, індивідуальнотипологічних особливостей. Відтак сучасний навчальний заклад для дітей із порушеннями зору має підготувати учнів до праці, продовження освіти, сімейного життя, раціонального проведення дозвіл-

ля, тобто до повноцінного й соціально активного самостійного життя. Вирішення цих завдань можливе при створенні соціально-педагогічних умов, які сприяють соціалізації та самореалізації зазначеної категорії дітей в умовах спеціального загальноосвітнього навчального закладу.

Зважаючи на актуальність і важливість окресленого напрямку, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Полтавської облдержадміністрації № 15 від 16.01.2015 р. на базі Полтавської спеціальної загальноосвітньої школи I–III ст. № 40 (далі ПСЗОШ № 40) ініціював дослідно-експериментальну роботу «Створення соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального загальноосвітнього навчального закладу».

Цей проект, крім теоретичного обґрунтування, розроблення та реалізації організаційно-педагогічної моделі й комплексу соціально-педагогічних умов навчально-виховного та корекційно-реабілітаційного процесів із метою самореалізації учнів, котрі мають порушення зорового аналізатора, націлений на вирішення низки практичних завдань. Основні з них стосуються розроблення індивідуально пристосованої наочності з урахуванням механізмів впливу очної патології на протікання когнітивних процесів, що оптимізує процес засвоєння знань програмового матеріалу і збільшує темп проведення уроку та побудови індивідуальних маршрутів ранньої профорієнтації учнів, які фізично та інтелектуально спроможні навчатися за типовими навчальними планами загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми соціалізації, навчання і виховання дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, привертала увагу вітчизняних і зарубіжних науковців. Вагомий внесок у цю галузь науково-педагогічного знання мають вітчизняні й зарубіжні дослідники Л. Баряєва, І. Бгажнова, Р. Кравченко, В. Синьов, Є. Холостова, М. Шеремет, Л. Шипіцина, Д. Шульженко, Н. Шматко, В. Бондар, В. Засенко, Т. Сак, Є. Синьова, В. Тарасун та ін.

Педагогічні аспекти самореалізації як активної пізнавальної і творчої діяльності розкриваються у працях сучасних вітчизняних науковців: В. Андреева, А. Бойко, І. Іванова, Л. Когана, М. Лазарева, Л. Левченко, В. Лозової, В. Муляра, Л. Рибалко, Л. Сохань та інших учених. Питання самореалізації особистості розглядається у зв'язку із самоактуалізацією (О. Ларіна), самопізнанням (Ю. Орлов), саморозвитком (Н. Бітянова, О. Кисе-

льова, Л. Коган, С. Маринчак).

Мета статті полягає у представленні змісту підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи «Створення соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального загальноосвітнього навчального закладу» і його основних результатів.

Виклад основного матеріалу. Самореалізація особистості учня як самостійний напрям педагогічних досліджень виник у науці порівняно недавно. Але самоактуалізація, духовне становлення й максимально самостійне впровадження емоційно-інтелектуальних потенцій учнів – це питання, що має коріння в глибині століть історії педагогіки. Самоактуалізація – це процес актуалізації людиною власних потенціалів та використання їх як засобів реалізації сенсу життя. Актуалізація потенціалів визначається як усвідомлення і прийняття раніше неусвідомлюваних власних можливостей та психічних змістів. Тією мірою, якою ці змісти актуалізуються, вони стають психологічними ресурсами, доступними свідомому вольовому контролю та використанню суб'єктом [1].

А. Маслоу вважав, що, відповідно до «піраміди потреб», самоактуалізація є найвищою потребою людини; досягаючи цього рівня, особистість повністю використовує свої таланти, здібності і потенціал. У процесі самоактуалізації особистість стає саме такою, якою вона може бути, і дістається вершини своїх можливостей [2].

Засновник теорії самоактуалізації К. Гольдштейн у своїх працях зауважував, що кожна особистість перш за все характеризується наявністю вроджених потенційних можливостей та прагненням їх реалізувати. Крім того, він зазначав, що організм керується тенденцією до актуалізації своїх індивідуальних здібностей, своєї природи [4].

Зв'язок самоактуалізації та самореалізації є предметом дослідницько-практичної діяльності Г. Селевка, який, зокрема, розмежовував поняття «самоактуалізація» і «самореалізація». Самоактуалізація, на його думку, – це здатність виявити себе у певній діяльності, тоді як самореалізація – це досягнення певних цілей. Крім того, під самоактуалізацією він розумів готовність до самореалізації, а під самореалізацією – процес і результат використання людиною не лише своїх здібностей, а і свого життєвого призначення [5, с. 5–6].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» самореалізація розглядається як реалізація особою свого творчого, людського потенціалу [3].

Значне місце проблема самореалізації особистості посідає у працях психологів і педагогів гуманістичного спрямування

(К. Роджерса, С. Френе, Р. Бернса, М. Монтесорі, С. Русової, В. Сухомлинського), які визначали самореалізацію як процес задоволення особистістю духовних потреб, інтересів, ідеалів, системи духовних цінностей, розвитку творчих здібностей. Саме таке розуміння самореалізації ми використали у своєму дослідженні.

Теоретико-аналітичний (перший) етап вищезазначеного експерименту тривав упродовж 2014 р. і передбачав виконання низки послідовних і паралельних кроків:

- вивчення педагогічним колективом нормативних документів, науково-методичної літератури, досвіду спеціальних закладів освіти України з проблеми навчання дітей із порушеннями зору;

- теоретичне осмислення досліджуваної проблеми, обґрунтування актуальності обраної теми дослідження, виявлення суперечностей і проблем, постановка мети й конкретизація завдань;

- визначення експериментальних і контрольних класів для проведення експерименту у Полтавській спеціальній загальноосвітній школі I–III ст. № 40 для дітей зі зниженим зором;

- визначення й обґрунтування комплексу соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального загальноосвітнього навчального закладу;

- розроблення алгоритму оптимізації навчального процесу для дітей зі зниженим зором, які мають достатній та високий рівень успішності, з урахуванням фізичних та соціальних факторів їх розвитку у ПСЗОШ № 40;

- створення спеціальної дослідницької групи для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів області, які працюють із дітьми зі зниженим зором в умовах інклюзивного навчання.

Здійснення експерименту «Створення соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального загальноосвітнього навчального закладу» дасть змогу спеціальному загальноосвітньому навчальному закладу:

- збільшити кількість дітей шкільного віку, які під час їх тимчасового навчання у ПСЗОШ № 40 пройдуть курс корекційно-реабілітаційних заходів, не відстаючи у рівні знань від своїх однолітків, котрі навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах;

- обрати оптимальні здоров'язберезувальні технології та раціонально поєднати їх із навчальним корекційно-розвивальним процесом із метою максимальної самореалізації учнів, які мають порушення зорового аналізатора;

- перевірити ефективність застосування інноваційного тифлопедагогічного інструментарію: його вплив на результативність навчально-виховного процесу та стан здоров'я дітей;

- стати базовим навчальним закладом із поширення основ знань із тифлопедагогіки та технологій навчання здоров'я зору.

Оскільки спеціальною підготовкою з основ тифлопедагогіки та технологій збереження зору вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, у класах яких є діти з особливими потребами, не володіють, мета експерименту не має аналогів у Полтавській області та Україні; крім того, згадана мета розширює зміст попередньої дослідно-експериментальної роботи, що проводилася на базі ПСЗОШ № 40 упродовж 2009–2013 рр., яку згідно з рішенням вченої ради Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (протокол № 3 від 30.04.2015 р.) рекомендовано продовжити.

На теоретико-аналітичному етапі експерименту визначено й обґрунтовано комплекс соціально-педагогічних умов здійснення навчально-виховного процесу, за яких є можливою самореалізація, отримання повноцінної освіти дітьми із порушеннями зору, які фізично та інтелектуально спроможні навчатися за типовими навчальними планами загальноосвітнього навчального закладу. До цих умов ми відносимо:

- організаційно-педагогічні (створення толерантного морально-психологічного клімату в колективі, дружніх стосунків між його членами, педагогічна підтримка й захист кожного учня та педагога; збереження і зміцнення здоров'я учнів);

- психолого-педагогічні (розуміння освітнього процесу як особистісно зорієнтованого; розвиток природних здібностей і талантів школярів; сприяння отриманню кожним вихованцем позитивного соціального статусу в середовищі ровесників; педагогічна допомога учням у набутті умінь самопізнання, саморегуляції, самовизначення, самовиховання як основи соціалізації людини);

- культурно-виховні (створення культурного поля та культурного середовища навчального закладу; виховання загальнолюдських та національних цінностей; розвиток навичок правильного життєвого вибору).

Створення комплексу таких умов потребує від адміністрації школи, вчителів-предметників, шкільного тифлопедагога, практичного психолога, лікаря моделювання оптимальних умов для навчання учнів на основі оцінювання наявних та потенційних можливостей кожної дитини.

Для оптимального задоволення освітніх потреб учнів розроблено алгоритм оптимізації навчально-виховного процесу для дітей зі зниженим зором, які мають достатній та високий рівень успішності з урахуванням фізичного та соціального

чинників розвитку:

1. Вивчення особливостей навчальної діяльності дітей зі зниженим зором (вплив механізму захворювання зорового аналізатора на протікання психічних процесів; дефектологічна компетентність педагогічних учасників навчально-виховного процесу (розуміння особливостей зорового сприймання при депривації зору).

2. Виготовлення та пристосування наочності та індивідуально-роздаткового матеріалу відповідно до тифлологічних вимог.

3. Аналіз та зіставлення навчальних програм загальноосвітньої та спеціальної шкіл для дітей зі зниженим зором.

4. Адаптація навчального матеріалу з урахуванням своєрідності зорової діяльності та психофізичних можливостей учасників експериментальної групи.

5. Забезпечення впровадження здоров'язберігальних технологій й зороохоронного режиму на всіх етапах навчально-виховного процесу.

6. Визначення рівня успішності учнів, медико-офтальмологічне і психолого-педагогічне обстеження та прогнозування можливого перебігу хвороби й динаміки інтелектуального та особистісного розвитку.

7. Моніторинг стану здоров'я трічі на рік (вересень, січень, травень); навчальної успішності двічі – на рік (грудень, травень).

Запропонований підхід покликаний забезпечити якісне засвоєння учнями зі зниженим зором програмового матеріалу на рівні державного стандарту загальноосвітньої школи в освітньому просторі спеціальної школи, що враховує особливості їх життєдіяльності. Реалізація запропонованого підходу стає можливою унаслідок застосування тифлопедагогічного інструментарію та лікувально-профілактичних методик працівниками школи, які мають відповідну компетентність.

Одночасно з виконанням завдань дослідно-експериментальної роботи базовий навчальний заклад експерименту зобов'язався провести просвітницьку роботу для педагогічних працівників інклюзивних шкіл Полтавської області з питань, що стосуються роботи з дітьми із порушеннями зору.

З огляду на це, у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського створено спеціальну дослідницьку групу «Використання елементів тифлопедагогі-

ки в класах інклюзивного навчання» (наказ ПОІППО від 08.10.2014 р. № 286). Основними завданнями названої СДГ є створення спільноти вчителів, які працюють над проблемами застосування тифлологічного інструментарію та тифлопедагогічних знань під час навчально-виховного процесу в класах з інклюзивною формою навчання.

Висновки. Представлені зміст та результати теоретико-аналітичного етапу дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня, яка проводиться на базі Полтавської СЗОШ № 40 Полтавської міської ради, полягає в теоретичному обґрунтуванні комплексу соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального загальноосвітнього навчального закладу, розробленні алгоритму оптимізації навчального процесу для дітей зі зниженим зором, які мають достатній та високий рівень успішності, з урахуванням фізичних і соціальних факторів їх розвитку, створенні спеціальної дослідницької групи для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів області, які працюють із дітьми з порушеннями зору в умовах інклюзивного навчання.

Найближчі перспективи дослідження полягають у розробленні організаційно-педагогічної моделі самореалізації учнів із порушеннями зору, які навчаються у спеціальній загальноосвітній школі; проведенні методологічних семінарів щодо вдосконалення шляхів подолання порушень зору та умов корекції, компенсації втрачених функцій, завдяки чому очікуються позитивні зміни в когнітивній, емоційній, особистісній, руховій сферах діяльності дитини з патологією органа зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / [ред. кол. Н. Софій, І. Єрмак та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – С. 101.
2. Маслоу А. Мотивація і особистість [текст] / А. Маслоу. – СПб., 2002. – 480 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1101 с.
4. Флярковська О. Самореалізація у підлітковому віці / О. Флярковська // Нова педагогічна думка, – 2014. – № 3. – С. 197–200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/j-pdf>.
5. Селевко Г. К. Реалізуй себе / Г. К. Селевко, А. Г. Селевко, О. Г. Левина. – М. : Народное образование, 2001. – 176 с.

Цитувати: Калініченко І. О. Про дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня «Створення соціально-педагогічних умов для самореалізації учнів спеціального ЗНЗ» / І. О. Калініченко // Постметодика. – 2015. – № 4. – С. 41–44.

© І. О. Калініченко, 2015. Стаття надійшла в редакцію 4.12.2015 ■